

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Dora Biškup

**REAKCIJA UČENIKA NA VIRTUALNO
NASILJE**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Dora Biškup

REAKCIJA UČENIKA NA VIRTUALNO NASILJE

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Irena Cajner Mraović

Sumentor: mag. soc. et mag. edu. soc Barbara Prprović

Zagreb, 2018.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Razvoj interneta i njegove posljedice	5
2.1.Pojava virtualnog nasilja	6
2.2.Odnos i razlika između tradicionalnog i virtualnog nasilja	8
3. Rezultati i interpretacija istraživanja	10
3.1.Uzorak ispitanika i metodologija	10
3.2.Rezultati	10
4. Uloga roditelja i nastavnika pri suzbijanju virtualnog nasilja	13
5. Zaključak	14
6. Popis literature	16

Sažetak

Virtualno nasilje podrazumijeva slanje uvredljivih ili prijetećih poruka, poticanje mržnje, uznemiravanje drugih korisnika, nesavjestan pristup i širenje štetnih sadržaja te objavljivanje nasilnih i uvredljivih komentara. Zbog anonimnosti i neposrednosti na internetu te nedostatka neverbalne komponente i konteksta situacije, korisnik ne dobiva afektivne povratne informacije o tome je li njegovo ponašanje prouzročilo štetu drugome. Anonimnost mu na taj način daje osjećaj da bez posljedica može kršiti socijalne norme i ograničenja, što rezultira virtualnim nasiljem. Cilj ovoga rada je dobiti uvid u reakcije učenika povodom virtualnog nasilja. Pomoću anonimne i dobrovoljne ankete, na uzorku od 451 učenika završnih razreda zagrebačkih srednjih škola, ispitane su njihove reakcije na takav oblik ponašanja. Deskriptivnom analitičkom metodom prikazano je kako učenici postupaju prilikom susreta s virtualnim nasiljem te su problematizirane situacije u kojima ne postupaju ni na koji način. Rezultati provedenog istraživanja pokazali su kako je čak polovina učenika svjedočila virtualnom nasilju i kako je većina učenika nasilje samo ignorirala ili pasivno sudjelovala čitanjem ili daljnim prepričavanjem istog. Vrlo ih se malo obratilo roditeljima ili nastavnicima kako bi se nasilje prekinulo.

Abstract

Virtual violence involves sending offensive or threatening messages, encouraging hatred, harassing other users, spreading harmful content and publishing violent and insulting comments. Due to the anonymity of the Internet and the lack of the non-verbal component and the overall context, the user does not get an affective feedback on whether his action has caused damage to the other. Anonymity in this way gives the user a feeling that he can violate and break social norms and limitations without consequences, which results in virtual violence. The aim of this paper is to get insight into students' reactions to virtual violence. By anonymous and voluntary survey, on a sample of 451 final grade students in Zagreb's secondary schools, their reactions to such behavior was examined. The results of the research showed that even half of the students testified of virtual violence and that most students only ignored or passively participated in reading or further recounting it. Only a small percentage of students talked to parents or teachers in order to end the violence.

1. Uvod

Virtualno nasilje podrazumijeva slanje uvredljivih ili prijetećih poruka, poticanje mržnje, uznemiravanje drugih korisnika, nesavjestan pristup i širenje štetnih sadržaja te objavljivanje nasilnih i uvredljivih komentara. Zbog anonimnosti i neposrednosti na internetu korisnici dobivaju osjećaj da bez posljedica mogu kršiti socijalne norme i ograničenja, što nerijetko rezultira virtualnim nasiljem.

Cilj ovoga rada jest dobiti uvid u reakcije učenika povodom virtualnog nasilja. Pomoću anonimne i dobrovoljne ankete, na uzorku od 451 učenika završnih razreda zagrebačkih srednjih škola, ispitane su njihove reakcije na takav oblik ponašanja.

U prvom dijelu rada prikazat će se nagli razvoj interneta i učinci na svijet i društvo. Uz brojne prednosti, poput olakšane i trenutne komunikacije bez obzira na fizičku udaljenost, usporedno se javljaju brojni nedostaci i negativne posljedice korištenja interneta. Također, bavit će se usporedbom tradicionalnog i virtualnog nasilja te pokazati da bez obzira na drugačiji kanal prenošenja informacije, virtualno nasilje ima jednako teške posljedice.

Drugi dio rada bavit će se načinima na koje društvo, točnije ispitanici učenici reagiraju na virtualno nasilje. Zbog nedostatka verbalne komponente i potpunog konteksta situacije, korisnik ne dobiva afektivne povratne informacije o tome je li njegovo ponašanje prouzročilo štetu drugome. Sukladno tome, ni društvo ne dobiva stvarnu sliku o ozbiljnosti situacije i ne pridaje dovoljno pažnje rješavanju situacije.

Treći dio rada će se baviti rezultatima istraživanja koje je provedeno među učenicima metodom anketnog upitnika pojedinih srednjih škola na području Zagreba. Deskriptivnom analitičkom metodom prikazat će se kako učenici postupaju prilikom susreta s virtualnim nasiljem i problematizirati situacije u kojima ne postupaju ni na koji način.

U četvrtom i završnom dijelu osvrnuti ću se na bitnu ulogu koju nastavnici i roditelji imaju pri suzbijanju vršnjačkog virtualnog nasilja. Vrlo je važno upozoriti djecu na moguće negativne posljedice i opasnosti interneta te ih pravovremeno i pravilno informirati o njegovom pravilnom korištenju.

2. Razvoj interneta i njegove posljedice

Internet je, kao najmlađi masovni medij, u potpunosti reducirao dimenzije vremena i prostora. Fizička udaljenost i vrijeme prenošenja poruke postaju sve manji te primatelji gotovo trenutno primaju poruke komunikatora. Na taj način omogućavaju ljudima radnje koje su prethodno bile nezamislive upravo zbog ograničenja ovih dvaju faktora. Od komunikacije s bližnjima, ali i poslovnim kontaktima, do traženja informacija, zabave i kupnje, internet je zbog svojih prednosti postao sastavnica privatnog i profesionalnog života svake osobe. Zgrabljčić Rotar (2005: 5) smatra kako je internet „komunikacijski događaj ovoga stoljeća koji je utjecao na promjenu stila života i načina komunikacije“. Navodi kako su glavni korisnici računala i interneta upravo djeca, a opisuje i kako roditelji u današnje vrijeme omogućavanje korištenja interneta i kupovinu računala čak povezuju sa pitanjem dobrostojeće i moderne obitelji, što onda ima i velik utjecaj na samu djecu. Vrlo rijetko to povezuju s važnošću medijske pismenosti, a ako i povezuju, tada smatraju da je to posao škole i učitelja.

Mnoge djelatnosti doživjele su procvat ili pak dobile sasvim novu dimenziju pojavom moderne tehnologije i interneta. Razmjena ideja, vještina i iskustava ubrzala je razvoj i proširila ponudu na globalnom tržištu, brži protok informacija dao je doprinos razvoju i primjeni znanja s područja svih znanosti, a samim time olakšao život i izvršavanje svakodnevnih obaveza svih ljudi. Prema Panian i Ćurko (2010: 248) elektroničko poslovanje suvremeni je oblik organizacije poslovanja, koji podrazumijeva intenzivnu primjenu informatičke i posebice internetske tehnologije pri ostvarivanju svih ključnih poslovnih funkcija tvrtke. Društveni odnosi se šire, međuovisnost raste, a zahvaljujući razvoju tehnologije, odnosno društvenih mreža, pojedinci na dnevnoj bazi imaju mogućnost upoznati mnoštvo ljudi iz cijeloga svijeta. Na taj način povezuju se i pronalaze zajedničke interese sa različitim ljudima. Kirkpatrick (2014) prema Novak (2016:13) tvrdi kako se ideje na Facebooku rasprostiru poput virusa; one se kroz velik broj ljudi šire i s lakoćom ih obavještavaju o nečem važnom. Tehnološki napredne zemlje još se više obogaćuju jer je razvoj interneta sve brži i djeluje kao jedan od glavnih pokretača gospodarstva, a nerazvijene zemlje sa tržištima ograničene veličine ostaju odijeljene i nepovezane, što utječe na cjelokupnu ekonomiju. Boban i Babić u svome radu dolaze do zaključka da su internetske tehnologije veoma važna varijabla

gospodarskog rasta. "Ulaganja u internetske tehnologije, ali i u razvitak na internetu zasnovanih poslovnih modela omogućuju uključivanje poduzeća u internetsku ekonomiju i stvaraju pretpostavke za razvitak i rast poslovanja izvan fizičkih tržišta" (2014: 79).

S druge strane, u današnje vrijeme gotovo je nemoguće koristiti internet da se korisniku putem reklama i oglasa ne nameće o čemu i kako bi trebao razmišljati. Plasiranje lažnih informacija kako bi se postigla željena struja mišljenja, bilo ideoloških ili političkih, senzacionalizam u objavama većine medija i samim time odvratanje pozornosti od bitnih tema, u konačnici dovode do stvaranja lažne slike stvarnosti. Jugović i Jagodić (2016: 149) problematiziraju utjecaj interneta na percepciju vlastitog izgleda:

Mediji, osim što prikazuju idealan izgled muškog i ženskog tijela, daju i ideje i prijedloge za njegovu promjenu (preporuke za provođenje dijeta, tjelovježbu i primjenu različitih dodataka prehrani) čime naglašavaju važnost dostizanja idealnog tjelesnog izgleda i upozoravaju na to kakav bi on trebao biti. Istraživanja pokazuju kako se prilozi i članci o tjelesnom izgledu razlikuju ovisno o rodu kojem su namijenjeni. Prema nalazima Malkin i Wornian (1999) gotovo svaka naslovnica ženskih časopisa sadrži naslov o kontroli tjelesne težine, mršavljenju, prehrambenim navikama i šminkanju, dok naslovnice muških časopisa većinom sadržavaju naslove vezane uz zabavu, slobodno vrijeme, aktivnosti i hobije.

Posljedice toga za mlade, pogotovo u ključnim godinama u razdoblju puberteta, iznimno su velike. Dolazi do konstantnog uspoređivanja, a shodno tome i do pritiska i nerealnih očekivanja, čemu se teško oduprijeti.

2.1. Pojava virtualnog nasilja

Većina toga što se do sada radilo bez interneta, danas se može olakšati njegovim korištenjem. Iz tog je razloga današnjem tehnološki sažetom svijetu, mnogo stvari nezamislivo i besmisleno raditi bez posredstva interneta. Većina je prilagođena i priviknuta na trenutne i neograničene mogućnosti, od plaćanja računa bez odlaska u banku, do održavanja online poslovnih sastanaka sa kontaktima na drugom kraju svijeta. Internet je kod mladih između ostalog postao i mjesto za druženje te pojavom društvenih mreža polako zamijenio komunikaciju licem-u-lice. Zajedno sa svojim virtualnim prijateljima na internetu pronalaze mjesto za odmor i zabavu.

Prema Karabašić (2017:19) povećano korištenje interneta u svrhu komunikacije i druženja dovodi do slabije interakcije i povezanosti sa članovima obitelji te smanjuje društveni krug ljudi, iako korisnicima daje sasvim drugačiji privid:

Virtualna prijateljstva najčešće su samo računalna društvena kategorija, što često vodi do izoliranosti. Tu poseban značaj ima drugi život (engl. second life) koji postoji u cyber prostoru i koji predstavlja vrhunac ljudskog otuđenja tehnološkim posredovanjem novih medija. Nedostatak predstavlja i usamljenost te otuđenje koje ljude često pretvara u strance koji izbjegavaju susret licem u lice. I na kraju, ovisnost kao nedostatak društvenih mreža zasigurno je jedan od njezinih najvećih nedostataka jer se manifestira u pretjeranoj zaokupljenosti životom u virtualnom svijetu i zanemarivanju osobnih i društvenih obveza, manjkom sna, traženjem isključivo spolnih veza ili iskustava itd.

Sve češćim korištenjem interneta i kontaktom sa većim brojem ljudi, veće su šanse i za pojavu sukoba: od neprimjerenih i zlobnih komentara, napada na privatnost i poticanja mržnje, do namjernog uznemiravanja i slanja prijetećih poruka. Zbog niskog stupnja regulacije, gotovo je nemoguće postaviti pravila ponašanja na internetu i time omogućiti sigurnost i zaštitu korisnika jer ne postoji osoba ili organizacija koja bi motrila ili odobravalasav objavljeni sadržaj. Neograničenu slobodu koju pruža internet i nepostojanje efikasnog načina kontrole ostavlja nasilnicima na internetu bezbroj mogućnosti za zlouporabu. Iz tog razloga, virtualno nasilje, makar se činilo bezopasno, može ostaviti jako velike posljedice. Willard (2005) prema Buljan Flander (2015:168) elektroničko nasilje dijeli na sedam različitih oblika ponašanja:

- 1. Iskazivanje ljutnje (engl. flaming) - slanje ljutih, neugodnih i vulgarnih poruka nekoj online grupi ili pojedincu;*
- 2. Uznemiravanje putem interneta (engl. harassment) - ponavljajuće slanje uvredljivih poruka nekoj osobi;*
- 3. Uhođenje putem interneta (engl. cyberstalking) - ponavljajuće prijetnje ili zastrašivanje pojedinca;*
- 4. Klevetanje (engl. denigration) - slanje ili objavljivanje štetnih, neistinitih ili okrutnih izjava o nekoj osobi drugim ljudima;*
- 5. Lažno prikazivanje (engl. masquerade) - pretvaranje osobe da je netko drugi te slanje ili objavljivanje materijala koji narušavaju ugled neke osobe;*

6. *Izdaja i prevara (engl. outing) - slanje ili objavljivanje materijala o osobi koji sadrže osjetljive, privatne ili neugodne informacije, uključujući i privatne poruke ili slike;*

7. *Izdvajanje (engl. exclusion) - aktivnosti kojima se namjerno isključuje osobu iz neke online grupe.*

2.2. Odnos i razlika između tradicionalnog i virtualnog nasilja

Tradicionalno vršnjačko nasilje podrazumijeva, osim fizičkog nasilja (udaranja, guranja, nanošenja štete privatnim stvarima...) i ono verbalno poput vrijeđanja, ogovaranja, odbacivanja, omalovažavanja, i prijetnji. Križić prema Đuraković, Šincek, Tomašić Humer (2017: 8) ističe kako je osnovna razlika između tradicionalnog i virtualnog nasilja prije svega medij preko kojeg se nasilje odvija, iako je šteta za žrtvu jednako velika. Tradicionalno nasilje se odvija na fizičkom mjestu, zlostavljač je često poznat te žrtva može tražiti pomoć. S obzirom da se odvija na fizičkom mjestu, broj ljudi koji mogu svjedočiti nasilju zapravo je ograničen i svakako manji te se žrtva barem nekome u tom trenutku može obratiti za pomoć.

Prilikom pojave virtualnog nasilja, broj svjedoka je neograničen jer se sadržaj objavljen na internetu može trajno spremati i na taj način dijeliti dalje. Korisnik se iz tog razloga nikada zapravo ne može ograditi, nasilje na internetu postaje sveprisutno i vrlo ga je teško spriječiti. Neovisno o tome gdje se korisnik nalazio i je li uopće online, poruke, komentari, fotografije i video zapisi koje je zlostavljač objavio, trajno ostaju na internetu i dostupni su svima. Također, kod tradicionalnog nasilja, žrtva i zlostavljač najčešće se poznaju, dok u virtualnom svijetu zaista nema pravila, svatko može postati žrtva ili biti zlostavljač.

Za obje vrste nasilja, i preko interneta i „licem u lice“, karakteristično je da postoji neravnopravnost u moći nasilnika i žrtve, kao i to da se nasilje ponavlja. I dok je u nekim situacijama ponavljanje nasilja preko interneta očito, npr. kad pojedinac putem elektroničke pošte neprestano dobiva uznemirujuće poruke od iste osobe, u drugim prilikama to nije tako jer internet omogućuje stalno mijenjanje imena korisnika. Također, za nasilje preko interneta karakteristično je i to da ne postoji fizička neravnopravnost u moći žrtve i nasilnika, nego veću razinu moći predstavljaju bolje informatičke vještine.

(Dooley, Pyzalski i Cross prema Đuraković, Šincek, Tomašić Humer, 2014: 62)

Anonimnost na internetu je još jedna značajka virtualnog nasilja koja ga razlikuje od onog tradicionalnog. Tijekom korištenja interneta nije potrebno otkrivati vlastiti identitet, korisnik se može lažno predstavljati pod tuđim imenom ili se pak uopće ne predstaviti, već objaviti sadržaj npr. na vlastitom blogu ili web stranici ne otkrivajući svoje ime. Iz tog razloga, ljudi se osjećaju slobodnije podijeliti neke stvari, pogotovo jer i drugi ostaju anonimni te zapravo jedni o drugima znaju samo ono što žele podijeliti. Anonimnost im omogućuje kreiranje drugog identiteta i priliku da progovaraju o nekim temama bez straha i pritiska kojeg možda imaju u svojoj okolini. No anonimnost se i zloupotrebljava iz istih razloga, korisnici nerijetko otvaraju lažne profile upravo zbog toga da nanesu štetu drugome, koristeći taj profil da javno podijele nečije privatne fotografije ili detalje iz njihovog privatnog života. Asinkroničnost komunikacije preko interneta, odnosno činjenica da ljudi preko interneta ne komuniciraju u stvarnom vremenu, navodi Suler (2004), može potaknuti nasilje budući da se osoba ne mora nositi s nečijim neposrednim reakcijama što ju dezinhibira. Naime, dalje navodi, zbog zastoja u neposrednim povratnim informacijama, tijekom misli osobe može brže i postojanije napredovati prema dubljim izrazima toksične dezinhibiranosti koja zaobilazi uobičajene društvene norme. Drugim riječima, zbog izostanka neposrednih povratnih informacija osoba preko interneta može reagirati puno žešće i ozbiljnije nego kada bi na istu situaciju reagirala tijekom komunikacije licem u lice (Svalina, 2017 prema Suler, 2004: 6) Također, nedostatak neverbalne komponente komunikacije poput izražavanja neslaganja, ljutnje, dosade, ali i odobravanja, sreće i interesa, korisnicima pruža osjećaj da njihove riječi i postupci nemaju toliko velik utjecaj.

Zbog premale informiranosti, virtualnom se nasilju u odnosu na ono u stvarnom životu još uvijek ne pridaje dovoljan značaj. Ono ne ostavlja fizički vidljive posljedice pa se vrlo često žrtve karakterizira kao preosjetljive i reagira pravilno tek kada je već prekasno. Što se tiče prevencije nasilja u školama, najčešći je problem negiranje postojanja međuvršnjačkog nasilja. Osim toga, problem predstavljaju i mitovi o zlostavljanju koji se neprestano ponavljaju u školama. Tako npr. neki smatraju da je nasilje među vršnjacima dio odrastanja ili samo šala i zaigranost te da je nasilje zapravo korisno kako bi djeca „izgradila karakter“. Za uspješnost prevencije važno je osvijestiti učitelje, roditelje i učenike o postojanju cyberbullyinga, ali i nasilja među vršnjacima uopće (Buljan Flander i sur., 2010 prema Kontić, 2017: 28).

3. Rezultati i interpretacija istraživanja

3.1. Uzorak ispitanika i metodologija

Podaci su prikupljeni anonimnim i dobrovoljnim anketiranjem učenika završnih razreda zagrebačkih srednjih škola. U istraživanju je sudjelovalo 88 učenika II. gimnazije, 86 učenika III. gimnazije, 56 učenika Srednje škole Jelkovec, 99 učenika Elektrostrojarske obrtničke škole, te 122 Industrijske strojarske škole, što zajedno čini reprezentativan uzorak od sveukupno 451 učenika.

Anketirani su svi učenici nasumično odabranih razreda koji su u trenutku dolaska anketara bili prisutni na nastavi. Učenicima je zajamčena anonimnost te mogućnost odustajanja od ankete. Podaci dobiveni anketom obrađeni su metodama statističke analize pomoću programa SPSS.

3.2. Rezultati

Učenici su u području pitanja koja se odnose na njihove reakcije na vršnjačko virtualno nasilje potaknuti da se prisjete situacije u kojoj su se na društvenim mrežama susreli s najtežim oblikom nasilja prema nekome iz škole ili nekome koga poznaju. Priložena tablica prikazuje kako su pritom postupili.

Možemo uočiti kako se čak 48,3 % učenika susrelo sa virtualnim nasiljem, a skoro trećina učenika (31,7 %) odgovorila je kako ignorira slučajeve nasilnog ponašanja na društvenim mrežama, što nam pokazuje kako je njegova prevencija i progovaranje o njegovoj ozbiljnosti prijekopotrebno. Čak 16% učenika čita ili prepričava slučajeve u kojima su se susreli s nasilnim ponašanjem te na taj način pasivno sudjeluju u njemu. Potrebno je podignuti razinu svijesti o posljedicama koje virtualno nasilje ima te potaknuti učenike da svaki oblik nasilnog ponašanja uvijek trebaju prijaviti djelatnicima u školi ili roditeljima te da progovaraju o svojim iskustvima, ali i iskustvima svojih prijatelja i kolega. Zabrinjavajuć je podatak kako se samo 4% ispitanih učenika koji su svjedočili virtualnom nasilju ili su za njega čuli, obratilo nastavniku ili nekom drugom djelatniku školi, dok se 10% obratilo roditeljima.

Tablica 1. Postupanje učenika prilikom susreta s virtualnim nasiljem

	APSOLUTNA BROJKA	% ZA TOČNO	NISU ODGOVORILI	
			APSOLUTNA BROJKA	% ZA TOČNO
Nisam vidio ni čuo za slučajeve nasilnog ponašanja na društvenim mrežama	213	47,2	218	48,3
Ignoriram	143	31,7	288	63,9
Aktivno sudjelujem pod svojim profilom (pisanje, uključivanje u nasilje)	21	4,7	410	90,9
Aktivno sudjelujem sa lažnog profila	26	5,8	406	90,0
Pasivno sudjelujem (čitanje, prepričavanje)	72	16,0	360	79,8
Omalovažavam one koji se ne uključuju u nasilje	18	4,0	414	91,8
Potičem druge da se uključuju u nasilje	19	4,2	413	91,6
Žao mi je žrtve	135	29,9	297	65,9
Želim pomoći žrtvi	109	24,2	323	71,6
Obratim se roditeljima	45	10,0	387	85,8
Obratim se nastavniku	17	3,8	415	92,0
Obratim se nekom drugom djelatniku u školi	18	4,0	414	91,8
Pišem poruku podrške žrtvi	54	12	378	83,8
Na društvenoj mreži javno stajem u obranu žrtve	46	10,2	386	85,6
Suprotstavljam se pokretaču nasilja, ukazujući da takvo ponašanje nije u redu	74	16,4	356	78,9

Ako je učenik u prethodnom pitanju odgovorio kako nije poduzeo ništa po pitanju vršnjačkog maloljetničkog nasilja kojem je svjedočio, u nastavku se ispituje zašto.

U priloženoj tablici možemo uočiti kako se čak 18,6 % ispitanika, makar su znali za slučaj virtualnog vršnjačkog nasilja, jednostavno nisu htjeli mješati, 14,7 % ne vidi smisao u tome, a njih 5,5% je svejedno dok se ne događa njima.

Tablica 2. Razlog zbog kojeg učenici nisu poduzeli ništa po pitanju virtualnog nasilja

	APSOLUTNA BROJKA	% ZA TOČNO	APSOLUTNA BROJKA	% ZA TOČNO
Bojao sam se da će se saznati i da ću i sama postati žrtva	30	6,7	249	55,2
Nisam vidio smisla u tome	64	14,2	226	50,1
Mislio sam da se ništa neće učiniti po tom pitanju	51	11,3	234	51,9
Nisam se htjela mješati	84	18,6	202	44,8
Dok se ne događa meni, svejedno mi je	25	5,5	258	57,2
Nije to ništa strašno, ne može nikome naštetiti	16	3,5	264	58,5
Žrtve su si ionako same krive	27	6,0	258	57,2
Nisam znao kome se obratiti u toj situaciji	30	6,7	249	55,2
Nadao sam se da će što prije završiti, pa neću morati ništa učiniti	23	5,1	258	57,2
Ako je većina bila protiv nekoga, onda sam bio i ja. Htio sam se uklopiti.	15	3,3	263	58,3

Također je poražavajuće kako 6% ispitanika misli kako su žrtve same krive za nasilje koje im je nanoseno i time opravdavaju djela zlostavljača. Djeca se ni u kojem slučaju ne smiju osjećati krivima ako su zaprimili poruku negativnog sadržaja te je važno naglasiti kako takva poruka nije došla zato što je dijete napravilo nešto krivo, navode Buljan Flander, Karlović, Čosić (2004: 161) prema Župančić (2017: 17).

4. Uloga roditelja i nastavnika pri suzbijanju virtualnog nasilja

S obzirom da djeca u sve ranijoj dobi počinju s korištenjem mobitela, računala i ostalih elektroničkih uređaja, potrebno ih je sukladno tome, od rane dobi informirati o odgovornom ponašanju pri korištenju interneta. Ovdje veliku ulogu imaju roditelji i djelatnici obrazovnih ustanova jer se virtualno nasilje sprječava upravo prevencijom i informiranjem. Važno je kod djece razvijati osobnu odgovornost za ispravno i pogrešno (dobro i loše), i promijeniti uvjerenje kako je neko ponašanje “ispravno i pogrešno” samo kad se može otkriti ili kazniti. Disciplina koja se temelji samo na otkrivanju i kažnjavanju neće biti učinkovita bez primjerene edukacije i senzibilizacije o tome koje sve posljedice po žrtvu može imati cyberbullying. Djecu i mlade treba educirati o učinkovitim strategijama pretraživanja i naučiti ih kako da brzo napuste neprikladne internetske stranice (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2010).

Nadalje, vrlo je važno naučiti djecu što sve virtualno nasilje podrazumijeva te kako se mogu samostalno zaštititi. Na roditeljima je da uredi postavke računala i ograniče pristup nekim stranicama, te da vode brigu o tome da njihovo dijete ne odaje javno svoje osobne podatke ili fotografije. Nužno je da su dobro informirani kako bi mogli prepoznati slučaj nasilja na internetu, ali i promjene ponašanja kod djeteta koje je žrtva nasilja. Michelle Borba (2010, prema Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012: 305) navodi kako je žrtva elektroničkog nasilja nervozna prilikom korištenja interneta ili kada primi poruku te je uzrujana nakon korištenja mobitela i računala; puno vremena provodi na internetu, ali skriva ekran u prisutnosti roditelja ili drugih osoba. Ponašanje žrtve elektroničkog nasilja znatno se mijenja, ona se povlači od društva i potištena je, zaostaje u školi ili čak odbija ići u školu, a školski uspjeh opada. Znakovi koji ukazuju na elektroničko nasilje, a najviše su izraženi kod kuće, su manjak apetita, problemi sa spavanjem, razdražljivost i depresivnost djeteta. Poruke i pozivi sumnjivog sadržaja također ukazuju na nasilje putem interneta (Borba, 2010, prema Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012: 305).

Na nastavnicima je također da razvijaju medijsku pismenost kod svojih učenika. Kroz nastavu ili radionice edukativnog karaktera, trebali bi naučiti djecu koji je sadržaj na internetu neprimjeren i zašto, te ih naučiti kako se zaštititi od potencijalnih opasnosti. Ako naiđu na neprihvatljiv sadržaj, sadržaj nasilnog karaktera, neprimjerene ili

uvredljive poruke te poruke nepoznatih osoba, moraju znati da takav sadržaj trebaju izbjegavati i razgovarati o tome sa roditeljima ili djelatnicima u školi. Također, potrebno ih je naučiti koristiti se internetom u obrazovne i informativne svrhe, kako da pronađu kvalitetne i relevantne podatke koji su im potrebni te kako da ih razlikuju od onih neželjenih. Iako su informacije danas dostupnije nego ikad u povijesti, one se masovno distribuiraju i šire, pa važnost dobiva kvantiteta više nego kvaliteta. Važno je naučiti ih kako da svrhovito koriste internet i kritički interpretiraju pronađeno. Ključni aspekti koje bi obrazovanje za medije u školi trebalo obuhvatiti su: uloga i funkcija medija, vrste medija i njihove specifičnosti (medijske forme i žanrovi), kako mediji reprezentiraju i konstruiraju stvarnost, kakva je povezanost stvarnih ljudi, događaja, mjesta, ideja i njihovog medijskog prikaza (mogućnosti i zamke medijske prezentacije svijeta) te ih educirati o problematičnoj uporabi i zlouporabi medija, zajedno sa etičkim smjernicama u kreiranju medijskog sadržaja (Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija, 2017).

5. Zaključak

Internet je svojim naglim razvojem i širokom primjenom promjenio način komunikacije današnjeg društva. Pojedinci svakodnevno imaju mogućnost upoznati mnoštvo ljudi iz cijeloga svijeta bez obzira na fizičku udaljenost, održavati poslovne kontakte ili putem društvenih mreža i blogova podijeliti kako se osjećaju sa neograničenim brojem ljudi. Na taj način, internet je polako i zamjenio komunikaciju licem-u-licem, pogotovo kod mladih. Njima je internet mjesto za druženje i u njemu pronalaze mjesto za odmor i zabavu.

S druge strane, internet se može i zloupotrijebiti te tada postaje platforma za virtualno nasilje. Slanje uvredljivih ili prijetećih poruka, poticanje mržnje, uznemiravanje drugih korisnika, širenje štetnih sadržaja te objavljivanje tuđeg sadržaja bez pristanka autora, postaje sve češća pojava. Zbog anonimnosti i nedostatka neverbalne komponente korisnici nemaju stvaran osjećaj o posljedicama njihovih postupaka.

Istraživanje provedeno među učenicima završnih razreda zagrebačkih srednjih škola pokazalo je kako je čak polovina učenika svjedočila virtualnom nasilju. Vrlo su zabrinjavajuće statistike koje svjedoče o tome kako su učenici u tom slučaju postupali, jer pokazuju kako je većina učenika nasilje samo ignorirala ili pasivno sudjelovala čitanjem ili daljnim prepričavanjem istog. Vrlo ih se malo obratilo roditeljima ili nastavnicima kako bi se nasilje prekinulo, a poražavajuće je kako čak 10% ispitanih učenika misli da se ni tad ništa ne bi učinilo po tom pitanju.

Virtualno nasilje moguće je spriječiti pravovremenim informiranjem o odgovornom ponašanju na internetu te osvještavanjem o njegovim opasnostima. Nužno je naučiti djecu kako da se samostalno zaštite, kako da pažljivo koriste društvene mreže i da pritom ne odaju osobne podatke ili fotografije nepoznatim osobama. Ovdje veliku ulogu imaju nastavnici i roditelji koji bi trebali educirati djecu od rane dobi, da sami mogu kritički interpretirati pronađene informacije i smisleno ih upotrijebiti.

6. Popis literature

1. Bilić, V.; Buljan Flander, G.; Hrpka, H. (2012.) *Nasilje nad djecom i među djecom*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
2. Boban, M., Babić, A., (2014.), »Utjecaj internetskih tehnologija na gospodarski rast, poslovni rezultat i stopu rasta profita poduzeća u Republici Hrvatskoj«, u: D. Zlatović (ur.) *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, Šibenik: Veleučilište u Šibeniku, str. 59-82
3. Buljan Flander, G. (2015.) »Odnos elektroničkog nasilja, samopoštovanja i roditeljskih čimbenika kod adolescenata«, *Klinička psihologija*, sv. 10 (2): 167-180
4. Đuraković, J.S., Šincek, D. i Tomašić Humer, J. (2014), »Prikaz skale doživljavanja/činjenja nasilje preko Interneta i rezultata primjene te skale na vinkovačkim srednjoškolcima«, *Život i škola*, sv. 32 (60): 61-74
5. Jugović Erceg I., Kuterovac Jagodić G. (2016.) »Percepcija utjecaja medija na sliku tijela kod djevojaka i mladića u adolescenciji«, *Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, sv. 22 (1): 145- 162
6. Kako bi se u školi trebalo učiti o medijima? (2017.), Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija, <http://www.medijskapismenost.hr/kako-bi-se-u-skoli-trebalo-uciti-o-medijima/> (pristupljeno 10.9.2018.)
7. Karabašić, S. (2017.) »Utjecaj društvenih mreža na emocionalni život pojedinaca«, diplomski rad, Sveučilište Sjever, Varaždin
8. Kirkpatrick, David (2014), Facebook efekt, Zagreb: Lumen
9. Kontić, D. (2017) »Cyberbullying na društvenim mrežama«, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
10. Križić, P. (2017) »Virtualno nasilje među mladima«, diplomski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar
11. Malkin, A.R. i Wornian, K. (1999) »Women and weight: Gendered messages on magazine covers«, *Sex Roles*, sv.40: 647-665
12. Nasilje preko interneta – cyberbullying (2010.) Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/> (pristupljeno 1.9.2018.)

13. Novak, P. (2016) » Internet kao izvor znanja«, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Čakovec
14. Panian, Ž., Ćurko, K. (ur) (2010) *Poslovni informacijski sustavi*, Element:Zagreb
15. Svalina, N. (2017) »Odnos anonimnosti i spremnosti na nasilna ponašanja na internetu«, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Osijek
16. Suler, J. (2004) »The Online Disinhibition Effect«, *Cyberpsychology & Behavior*, sv.7 (3): 321-325
17. Willard, N. (2005), *An educator's guide to cyberbullying and cyberthreats*, Center for safe and responsible Internet use <http://cyberbully.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf> (pristupljeno 25.8.2018.)
18. Zgrabljić Rotar, N., (2005) MEDIJI – medijska pismenost, medijski sadržaji i medijski utjecaji, u: Nada Zgrabljić Rotar (ur.) *Medijska pismenost i civilno društvo*, Sarajevo: MediaCentar, str. 5
19. Župančić, M. (2017) »Prevenција i edukacija mladih o elektroničkom nasilju«, diplomski rad, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb